

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXIV/1—2

**БЕОГРАД
2001**

Digitized by Google

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXIV

Св. 1–2 (2001)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

Граматика

Једно давно постављено питање: значе ли <i>ојкад</i> и <i>ојкако</i> исто (МИЛКА ИВИЋ)	1
Кушаров модел заједничког књижевног језика и правописа за Хрвате и Србе (ЉУБОМИР ПОПОВИЋ)	6
О асиметричним кондензованим низовима (РАДОЈЕ СИМИЋ — ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ)	45
Граматичка основа и наставци именица типа <i>име-имена</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	71

Језичка култура и нормативистика

О бирократизацији српског језика (ДУШКА КЛИКОВАЦ)	85
О ктетицима <i>српски</i> и <i>србијански</i> у свјетлу лексичко-семантичке норме (МИЛАН ШИПКА)	111
Стандардни језик и дијалекти (СРЕТО ТАНАСИЋ)	123

Лексикологија и семантика

Информације о граматичкој и лексичкој спојивости у дескриптивном речнику (СТАНА РИСТИЋ)	131
---	-----

Прилози

О конверзији сложених придева у именице (СТАНИМИР РАКИЋ)	141
Прилог Семантичко-деривационом речнику српскога језика (Деривационо гнездо придева <i>добар</i>) (РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ)	145
Статус српског језика у образовању (ЈОВАНКА РАДИЋ)	152

Прикази

Иван Клајн, Творба речи у савременом српском језику. Први део: Слагање и префиксација (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	157
Првослав Радић, Турски суфикси у српском језику (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ)	162
Рајна Драгићевић, Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику (АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ)	166
Мирослав Николић, Обратни речник српскога језика (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	170

ДУШКА КЛИКОВАЦ
(Филолошки факултет, Београд)

О БИРОКРАТИЗАЦИЈИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У раду се дефинише појам бирократског језика, описују његове особине и оцртава домен његове употребе.*

О појму бирократског језика

Бирократски језик у српској средини вуче своје корене још из обреновићевских и аустроугарских канцеларија; свој процват, међутим, доживљава после Другог светског рата, као језик политичке бирократије у околностима владавине једне, комунистичке партије (Клајн 1996: 58). Он је последица дубоке бирократизације друштва, спроведене под плаштом самоуправљања (Луковић (1996: 151). Подстрек су му дали нарочито Устав из 1974. и Закон о удруженом раду из 1976. године, после којих следи нормативизација свих области живота, умножавање администрације и поплава разних законских аката, којих је само до 1980. написано више од милион и по (Клајн 1991: 164). Закон о удруженом раду представља не само законску основу бирократизованог друштва него и прототип бирократског језика: његове прве три реченице састоје се од 145 речи, изражавајући смисао који је могао стати у свега 14 речи! (Клајн 1991: 167).¹

Преко јавних гласила, у којима је говор политичара дословно преношен, бирократски језик је продро и у друге видове јавног језика. Осамдесетих година Бугарски констатује да бирократизација „представља данас највећи проблем нашег јавног језика, а уз то има одређених последица и изван сфера званичне употребе језичких средстава“

---

* Верзија овог рада на енглеском језику објављена је у *International Journal of the Sociology of Language*, 151 (2001), pp. 111–164. Рад је, иначе, завршен и предат у штампу крајем 1998. године.

¹ Да би било јасније о чему је реч, поменимо да је, по овом закону, *земљорадник* постао *индивидуални пољопривредни произвођач*, *занатлија* — *радник* човек који обавља *делатности* личним радом *средствима* рада у својини грађана, а *руководилац* — *радник који ради на пословима односно радним задацима на којима има посебна овлашћења и одговорности*. А називајући све запослене *радницима*, бирократија се, како примећује Клајн, „савршено закамуфлирала: нема више службеника, нема чиновника, дакле нема ни бирократије!“ (1991: 172).

(1986: 78–79); да се тзв. конференцијашки жаргон проширио из администрације и политике у јавно информисање, привреду, школство, законодавство и друге области друштвеног живота, улазећи чак и у приватни разговор (1986: 80). Клајн (1991: 165) бележи: „Канцеларијски изрази и празна реторика продрли су већ и у језик уџбеника за основну школу, и у деце писмене задатке, и у свакодневни говор сељака и других мање образованих људи“. Данојлић (1979: 16) наводи да је „језик катастарског уреда, агротехнике, политике, новина“ продор и у народни говор. Шкиљан (1987: 170) упозорава да је продор језика политике у средства масовног саобраћања и у образовање изазвао „опће осиромашење комуникацијских способности говорника код нас“.

На офанзиву бирократског језика реаговали су и лаици и језички стручњаци, понекад са подсмехом, али често и са гнушањем. Износи се да је то „вештачки, безизразан, до крајности умртвљен језик“ (Клајн 1991: 172); да је то „отуђен, вештачки, немушти језик“, који је „као загушљиви, загађени ваздух око нас“ (Витошевић 1982: 23); да је „неразумљив и успављујући“, да у њему „речи значе шта год хоћеш, то јест не значе ништа“ (Тимотијевић 1982: 91); да се састоји од окамењених, безбојних, истрошених синтагми, од језичких шаблона (Вуковић 1997).

Уочено је, такође, да језик политичке бирократије није случајно такав какав је. Истиче се да његова сврха није комуникативна, него ритуално-идеолошка (Клајн 1991: 165); да он служи само као показатељ говорникове групне, тј. идеолошке припадности (Ивас 1984), односно припадности друштву посвећених (Тимотијевић 1982: 91); да је он мимикрија, јер се њиме „прикрива лични став, избегавава опредељење“ (Трнавчевић 1982: 127); да је он „средство за прикривање истине и за завођење наивних“ (Симић 1996: 203).

Данојлић (1982: 253) примећује да је тај језик „ружан и неразумљив, пун насилничких обрта и дивљих нелогичности, али се тај језик не може поправити. Једино такав он је функционалан. Његови корисници немају избора: лажно мисле, наопако делају, па тако и говоре“. Бугарски (1986: 81–82) истиче да бирократски језик често прикрива тривијално или збркано мишљење, али и горе од тога — да је он потенцијално средство манипулације људима: „Вербална инфлација исувише често служи као димна завеса која прикрива одсуство стварне активности и истинског ангажовања, подстичући нерад и каријеризам и служећи као моћан бедем у одбрани привилегија“. Ратковић оцењује да тај језик не служи прокламованим циљевима него говорнику (1988: 238), због чега политичка порука „у површинском слоју носи један садржај — друштвено легализован — а у дубљем слоју други, супротан оном у површинском“ (1988: 221). Политичар намерно обликује поруку тако да буде тешко разумљива, чиме „из политичке комуникације искључује шире слојеве становништва, што му обезбеђује монопол у политичком одлучивању“ (1988: 241).

Од почетка деведесетих политика престаје да буде главно упориште бирократског језика (већ и Ратковић (1988: 245) примећује да по-

литички језик „изгледа [...] постаје нешто једноставнији и разумљивији“), и он се, у знатно блажој форми, сели у економију, остајући, међутим, и даље у масовним медијима и другим сферама употребе језика. Најпре ћемо видети шта то језик бирократије данас чини посебним, а затим ћемо рећи нешто о бирократизацији других области српског јавног језика.²

Особине бирократског језика

Издајамо следеће особине бирократског језика: (1) номиналност; (2) општост; (3) неодређеност; (4) експлицитност; (5) еуфемизам; (6) вишак речи; (7) квазинаучност, употребу речи страног порекла и помодних речи. Ове особине су међусобно повезане и преплићу се, тако да их је могуће и другачије класификовати. Треба такође приметити да оне нису истог реда: првих пет се односе, више или мање, на појмовни план језика (који се одражава и на плану форме), а последње две само на формални.

Примере наведене у овом раду прочитали смо у новинама, на разним натписима и упутствима, или чули на телевизији, радију и у разним неприватним разговорима. Они, дакле, илуструју оно што Бугарски (1995: 70–71) назива јавни језик. Забележени су у другој половини 1997. и првој половини 1998. Ради економичнијег цитирања ирелевантни делови су по потреби изостављени.

(1) Номиналност

Под номиналношћу подразумевамо употребу девербативних и деадјективних именица уместо глагола. Како примећује Радовановић (1977: 58), она је одлика нарочито оних функционалних стилова који су „инструмент интелектуализованих, а, по тематици, релативно уопштених и апстрактних домена језичке употребе“. Можемо рећи да је номинализација језички одраз постварења процеса и особина, јер се поствареним појмовима лакше ментално манипулише него процесима: они се лакше уочавају, упоређују, логички повезују и сл. Радовановић (1977) истиче да је један од видова номинализације и декомпоновање предиката — употреба глагола општег значења (копулативног или семикопулативног) и глаголске именице уместо одговарајућег пунозначног глагола, нпр. *вршиши уишцај* уместо *уишцајши*. Декомпоновање предиката омогућава да се податак о агенсу и пацијенсу, уколико је редундантан, не изрекне; у неким случајевима оно имплицира да је агенс нека институција

² Оно што се у српској лингвистици обично назива бирократским језиком, у англосаксонској литератури среће се под терминима *officialese* и *bureaucratese* — уз напомену да овај други термин не значи код свих аутора исто (нпр. док је за Bolingera (1980: 126) то жаргон бирократа, за Lutza (1989: 5) то је “basically [...] a matter of piling on words, of overwhelming the audience with words”, и синоним му је *gobbledygook*). Како се појам бирократског језика преклапа и са језиком политике, њему делимично одговара и термин *political language*. Неки аспекти исте појаве покривају се већ поменутиим термином *gobbledygook*, као и називом *doublespeak*. Bolinger (1980) појаве сличне неким од оних које проучавамо у овом раду обухвата термином *jargon*.

(Радовановић 1977). У бирократском језику, међутим, није реч о употреби номинализације, него о њеној злоупотреби.

Најпре, она се јавља преко потребе и мере доброг језичког укуса, често отежавајући праћење текста. Тако у следећем примеру имамо три непотребне глаголске именице: у циљу *ублажавања тешкоћа у обезбеђењу средстава за финансирање ошкуйа и јесење сејве* — што значи, једноставним језиком, да би држава лакше набавила новац за ошкуй и јесењу сејву. Јављају се, затим, номинализације које су не само безразложне него и неприродне: *Констиаировали смо да ће девалвација динара бићи врло стимулиативна на раст произвођње* уместо ... *да ће стимулисати раст произвођње*; *иако да је покривеност увоза извозом око 49 процената* уместо ... *да извоз покрива увоз око 49 процената*; *Најновије мере економске политике делују подстицајно на активне извознике* уместо *подстичу*. Уместо *Температура се снизила* или *сустила* слушамо и читамо *Температура је била у паду*. Нарочито чудно звучи пример који садржи глаголску именицу која се сама врло ретко јавља: *Ова изворска вода може се посебно користићи пијењем као додатно терапијско средство* уместо *може се пии*.

Једна од упадљивих црта бирократског језика јесу и изрази који се комбињују с глаголским / деадјективним именицама. Такав је израз у циљу уместо намерне реченице: у циљу *повраћка наше привреде у међународне токове* уместо *да би се наша привреда вратила у међународне токове*. Прекомерна употреба безличног израза *доћи до* (*Метеоролози очекују да ће током наредних седам дана доћи до претанка падавина* уместо *да ће падавине претати*) често је критикована и од стручњака и од лаика с добрим језичким осећањем. За такође веома чест израз *бићи присутан* Клајн (1991: 171) констатује да се употребљава не само за живе него и за неживе и апстрактне појмове (*присутно је незадовољство* и сл.), да се, супротно свакој логици, може компарирати (*Све је присутније уверење да...*), да се с овим изразом граде и противречни спојеви (*Присутно је изостајање с носла, Присутна је несташница*, чак и *Присутно је одсуство!*), да његова употреба осиромашује језик јер се занемарује читав низ других израза (*има, постоји, зајача се, влада, јавља се* итд.).

Једна од последица прекомерне номинализације јесте и гомилање генитива, што јако смањује читљивост реченице. Клајн (1991: 170) наводи реченицу са чак 11 генитива; такви случајеви су данас ретки, обично их има између два и пет: *Предвиђено је, иакође, да министарство трговине сачини анализу структуре* (1) *цена* (2) *домаћег и увозног гаса* (3) *ради оцено* (1) *реалности* (2) *нивоа* (3) *садашњих цена* (4) *тог производа* (5). Интересантно је да механизам уланчавања генитива делује тако аутоматски да се они јављају и тамо где им није место: *Представници науке о свињарству из Енглеске и Данске изнели су најновија искуства технологије вештачког осемењивања свиња* уместо *из технологије*, или: *дефициј азота земљишта* веома је велики уместо *дефициј азота у земљишту*. Реченицу са много генитива

ва нарочито је тешко разумети онда кад постоји и координација с везником *и*, јер може бити нејасно ком синтаксичком нивоу припада; тако у примеру *Говорећи о њојшеби њресџрукџурисања југословенске њриверде и њсловања домаћих фирми у складу са савезним Законом о њпредузећима ...* није јасно да ли је њсловање везано за њојшебу или за њресџрукџурисање.

Употребом глаголске именице избегава се именовање агенса, односно носиоца стања; то може бити економично, али може бити и начин да се они прикрију. Тако, на пример, у реченици *Указано је и на нужности сџречавања избегавања њореза и других облика јавних њприхода* није јасно — а веома је важно! — ни ко избегава да плати порез, ни ко то треба да спречи. Или, у примеру *Нужна је рационализација у свим областима ванњриверде* није јасно ко треба да изврши ту рационализацију.

Ако се агенс и именује, он постаје маргинални учесник у ситуацији: именица која га означава нема више статус субјекта, него неког другог реченичног члана — обично одредбе за место. Ефекат је еуфемизам: слушаца или читалаца имају утисак да су ствари речене „заобилазно“. Тако се говори о *хроничном недостајку новца код већине њојпрошача* уместо да *већина њојпрошача нема новца*. Или: *Услед њтаквих њшпекулација је разумљиво њшто је код многих грађана дошло до нервозе, ња и сџраха ...* уместо да су се многи грађани унервозили, ња и уџлашили. Или: *Код увозних њпроизвода* као *њшто су кафа и чоколада, дошло је до даљег расџа цена* уместо *Кафа и чоколада су њскућеле*. Именица која означава агенса може добити и статус агентивне одредбе, са истим, еуфемистичким ефектом: *Тај захџев је још увек њприсуџан од сџране међународне заједнице* уместо општријег *Међународна заједница њо још увек захџева*. Маргинализовати се може и пацијенс; у следећем примеру он постаје неодређени чинилац ситуације, уведен предлогом веома општег значења: *Акџуелни њпремијер њоводом сџања у Црној Гори њоказао је уздржаности и немешање* уместо *Акџуелни њпремијер се није мешао у сџање у Црној Гори*.

Један од видова номинализације јесте и употреба предлошко-падежних конструкција уместо придева и прилога. Тако *изузеџно значајно* постаје *од изузеџног значаја*, веома безбедан — *на високом сџеџену безбедности*, низак — *на ниском нивоу, исти* (као *нешџо*) — *на нивоу (нечега)* итд. *Поџиџуно* постаје *у њоџиџуности*, *многа одлучније* — *са многа више одлучности* итд.

Номинализација (уз своју последицу — уланчавање генитива) један је од знакова препознавања бирократског језика. Она је начин да бирократски језик „побегне“ од свакодневног начина изражавања (оног који би говорници српског језика назвали „природним“) — али не на било коју страну, него према интелектуалном стилу. Номинализацијом се бирократски језик издиже од једноставности, лепи себи етикету посебног, „прави се важан“. Видели смо, такође, да она може послужити и за пређуткивање или маргинализацију централних уче-

сника у ситуацији, нарочито агенса или носиоца стања, често да би се постигао еуфемизам.

(2) *Опшћост*

Под општошћу подразумевамо категоризацију појмова на нивоу вишем од основног³, што је такође једна од особина апстрактног мишљења, односно интелектуалног језика. Виши појам се уводи зато што је економичан: њиме се обухвата низ сличних појава чије разлике нису релевантне. Тако, на пример, термин *обавезе* у економији обухвата све оно што треба дати — држави или пословном партнеру, тако да може да се односи на порезе, новчане и робне дугове итд. Категоризација на вишем нивоу се, међутим, у бирократском језику злоупотребљава.

Најпре, виши појам није увек економичан, јер су вештачки створени општи изрази по правилу дугачки. Тако се *увоз* и *извоз* замењују дужим изразом *стољнојтрговинска размена*. Са *увозницима* и *извозницима* још је горе: то су *учесници у стољнојтрговинској размени*. Сврху економичности нема ни употреба имена више категорије уместо једног јединог нижег појма. Тако, на пример, *приход* постаје *реализација*, што доводи до апсурдних конструкција: *Произвођачке фирме неразумно се гуше, због чега остварују мању реализацију*.

Општи термин се у неким контекстима може употребљавати у свом општем значењу, а у другим контекстима у врло конкретном. Таква је именица *активност*, која поред свог општег значења (*активност* Савезне владе на *стварању повољнијег амбијента за половање привреде*) може, на пример, означавати и „производњу“ (*У бродоградњи је дошло до наставака санкцијама прекинутих активности*), и „нападе“ (*Терористи су појачали активности, нарочито на граници са Албанијом*). И помодни израз *створиоци* / *испуњени услови* за (*нешто*) може да значи веома различите ствари. У примеру *Филиповић је указао на потребу стварања услова за наш повећани и ефикаснији извоз на то тржиште* он је можда оправдан, јер подразумева већи број радњи у економској сфери. Али кад на извлачењу лота водитељка каже *Комисија је оценила да су испуњени сви услови и да извлачење може да почне*, тај израз значи, једноставно, да су све лоптице у бубњу; а у примеру *Последња два-три дана створили су се услови да се прихрањавање ишенице може обавити* он значи да се земља довољно осушила.

Неки изрази имају толико опште значење да ни у једном контексту не значе ништа одређено. Такав је израз *системска решења* (нарочито у склопу изрази *Треба ићи на системска решења* — где се неод-

³ Те термине употребљавамо у духу новије когнитивистичке теорије: основни ниво категоризације је онај на којем човек добија највише информација са најмање когнитивног напора. Том нивоу категоризације припадала би, на пример, *столица*; *кухињска столица* припадала би подређеном, а *наметлај* надређеном нивоу (в. Taylor 1989: 46 и даље).

ређеност појачава и једним безличним и једним несвршеним глаголом), затим изрази *унајређење привредног система, ефикасна реализација јединствене политичке, услови привређивања* и сл. Много критикован израз у том смислу јесте и *субјекти*, који треба да обухвати и институције и појединце који су активни у друштву.

На вишем нивоу могу се категоризовати не само појединачни појмови него и читава ситуација. За ово друго служи, рецимо, већ поменути израз *створишти услове (за нешто)*. Ево сада једне типичне бирократске реченице која је толико општа да може покрити огроман број ситуација: *Покренули смо акцију у циљу што бољег сагледавања ове проблематике како би се почело организовано сузбијање негативних тенденција*.

У бирократском језику се злоупотребљавају и изрази општег значења када је реч о, када се ради, у иштању је и сл., јер се употребљавају уместо израза који означавају конкретне и непосредне односе. Тако се у следећем примеру израз *када је реч о* може заменити предлогом у: *закони који су веома респриктивни према овој делатности посебно када је реч о организацији штрајка или именовању директора школе* уместо *закони који су веома респриктивни у организацији штрајка или именовања директора школе* или, још боље, *закони који учитељима и наставницима не дозвољавају да штрајкују и именују директора школе*. Израз *када је у иштању* у следећем примеру значи *поводом*: *комисија која би давала Привредној комори Југославије препоруке како да реагује када је у иштању царињење одређених производа* уместо ... *како да реагује поводом царињења* или, боље, ... *како да царини одређене производе*. Док у овим примерима употреба поменутих општих израза има еуфемистички ефекат, у следећем примеру општи изрази *ради се о* и *у погледу* потпуно су непотребни: *Сви чланови Уједног одбора имали су неодељени утисак да се ради о нешто повољнијем тренду у погледу укућних финансијских резултата* уместо ... *да су укућни финансијски резултати нешто повољнији*.

Изразе који припадају вишим нивоима категоризације читалац често не може да „спусти“ на уобичајен ниво, па је остављен у сфери апстракција за које не може тачно да зна шта значе. Он тада има утисак да се ствари „замагљују“. На тај начин општи изрази могу служити прикривању или ублажавању релевантних података. Они могу служити и „блефирању“: иза паравана општег израза може стајати нешто компликовано, али и нешто тривијално. Пошто само попиљалац порук зна истину, примаоцу је остављено да пипа у мраку.

Општост бирократског језика се огледа још на једном плану: све појаве се грубо класификују у две групе: *позитивне (повољне)* и *негативне (неповољне)*. *Повољан* може да значи *леп* (*Временски услови су повољни*); ако нешто *повољно* делује на (*нешто*), може да значи да оно то *ублажава* (*Чај повољно делује на ујале и катар дисајних органа*). *Позитивно* може да значи *добро, корисно* (*Банкари су оценили као веома позитивно привођење посла на изради нацрта*), а *негативно* — *лоше, шешко, забрињавајуће* (*Судар између старог и новог да-*

нас се *прелама* много *жешће* него *што* смо *тога* свесни, са *негативним* *последикама*). Ове речи, будући неодређене, служе и као еуфемизам: ако се нешто *позитивно* *одражава* на (*нешто*), онда то значи да га *поспешује*, *убрзава*, *олакшава*: *Ове мере позитивно ће се одразити на процес својинске трансформације*; ако се *неповољно* *одражава*, значи да *смањује*, *гуши* и сл.: *Уколико се настави тенденција пада увоза, то би могло да се неповољно одрази на индустријску производњу и извозну динамику*.

На овај начин бирократија ствара црно-белу слику света, у којем постоје појаве које се одобравају и појаве које се не одобравају. Употребом израза који важе за читав распон ситуација укида се степен, нијанса, осиромашује се језик и насилно уједначавају различита искуства.

Вратимо се сада на декомпоновање предиката. Можемо рећи да је и оно својеврсно категоризовање радњи на веома високом нивоу. Шта је, наиме, заједничко радњама именованим глаголима *преишцајти*, *илаћајти*, *анализирајти*, *уишцајти* и др.? То што се све оне *врше* (*вршиш* *преишцавање* / *илаћање* / *анализу* / *уишцај* итд.). Штавише, у питању је *експлицитна* категоризација на вишем нивоу, јер се истовремено именује и категорија основног нивоа (глаголском именицом) и виша категорија (глаголом општег значења). Рекли бисмо чак да способност декомпонованог предиката да пренесе информацију о институционализованости, односно овлашћености вршиоца радње потиче управо од те експлицитне категоризације: такав начин називања радњи подразумева да свака од њих припада одређеном, друштвено устављеном, систему радњи.

Експлицитна категоризација врши се и код именица. Реч је о томе да се из једног именичког појма изводи њему надређен појам и именује именицом, а првобитна именица постаје њена одредба. Тако уместо *снег* добијамо *снежни покривач*, а уместо *иланина* — *иланинске пределе*, што се стиче заједно у реченици *У вишим иланинским пределима дошло је до формирања снежног покривача* — уместо једноставнијег *На вишим иланинама пао је снег*. Изрази настали експлицитном категоризацијом се код именица, као и код глагола, групишу. Тако уместо *јаркова* добијамо *јарковске њоршоре*, уместо *ресџорана* — *ресџоранске њоршоре*, уместо *илакара* — *илакарске њоршоре*. До каквих резултата може довести тај механизам категоризације, види се у примеру *СИЗ за њоршорно њодручје Кнез-Михајлове улице*, где се појам простора именује чак трипут! *Зима* и *лејш* постале су *зимски* и *лејшњи њериод*, а (*неко*) *време* — *временски њериод*, чиме се уклапају у друге изразе с помодном речју *њериод* (*њоршекли*, *овај*, *шекући*, *наредни* и сл.). Пошто *конгрес* подразумева скуп, он постаје *конгресни скуј*, у изразу *конгресни и уметнички скујови*. С обзиром на то да се у изразу насталом експлицитном категоризацијом кључна појава именује одредбом, а фокус је на именици општијег значења која нема такве конотације као почетна именица, он може имати еуфемистички призив: такви су *њоршесџни скујови* (или *њоршесџне активностџи*) када су употребљени уместо речи *њоршесџи*.

Еуфемистички призвук има и израз *новчана средства* уместо *новац* (који још може бити и *финансијска средства* или само *средства*). Девизе су по правилу *девизна средства*, а *ствари* — *материјална добра*. *Порези* су *јореска давања*, *јореска оштерећења* или *јореске обавезе*. *Храна* је постала *јрехрамбена роба* — вероватно да би се нагласила њена паралела са другим врстама робе; *ремонт*и су *ремонтни радови*, а *реконструкција* — *реконструкцијски радови*, како би се истакла њихова паралела са другим врстама радова — *грађевинским*, *грубим* и сл. *Реанимација* је постала *реанимациони јосћујак* — да би се експлицитно истакло да у медицини постоје и друге врсте поступака. Ради сличног паралелизма, уместо *синдиката* имамо *синдикалне организације*.

Једна од именица општег значења која под свој кишобран окупља више нижих појмова јесте и *делатност*, па се фирме баве *јољојпривредном* и *јрерађивачком делатношћу*, а не *јољојпривредом* и *јрерадом*. Туризам је постао *јуристичка привреда*, да би се експлицитно уклопио у друге гране привреде. Друштвени мозаик чине и разне *области*, нпр. *области јавне јојрошће*, *јољојтрговинске размене*, *индустрије*, *јорџа*, *науке*, *културе*, *услуга* и сл.

Широко се употребљава и виши појам *центар*: *школе* су постале (*васијино*-)*образовни*, *научно-наставни* или *школски центри*, *болнице* — *клиничко-болнички центри*, а сврставају се уз *јорџске центре*, *јрржне центре*, *центре за одмор и рекреацију*, *јуристичке центре* итд. (Клајн 1991: 175; Клајн 1996: 59).

Примере експлицитне категоризације (уз нешто другачије, слободније одредбе) срећемо и код назива установа: *обданишћа* су *јредшколске установе* — вероватно да би се експлицитно уклониле у друге врсте установа. Сличан начин категоризације среће се и код назива занимања односно радних места, где су виши појмови *радник*, *зјослени*, *јпријадник (неких) органа*, *јредставник (неких) органа* и сл. Тако је *васијшач (у врџињима)* — *радник јредшколског васијшања* и *образовања*, *учијељи* и *наставници* су *зјослени* у *основним* и *средњим школама* и *домовима ученика*, а неко ко би се, вероватно, звао *редар* — *радник безбедности*. *Полицајац* је *јредставник органа реда* или *јпријадник органа унутрашњих јослова* (последња три назива служе као еуфемизми). Сличан је случај и са називима фирми: оне су *радне организације*. Упечатљив пример је *Занатско јроизводно-услугна радна организација „Радна жена“ Београд*, где ниједна од речи у овом подужем називу не говори чиме се, заправо, бави то предузеће — а то је шивење!

Понекад именица надређеног нивоа има посебну конотацију или значењску нијансу, па су оне разлог њене употребе. Тако *рашчишћавање* постаје *акција рашчишћавања*, јер реч *акција* имплицира одлучног и агилног организатора, као и масован одзив (асоцира на *радне акције* и остатак је из њиховог времена). На свој начин специјална је и именица *јроцес*, која може имплицирати дуготрајност радње, ако не са неизвесним исходом, а оно свакако уз мноштво препрека. Тако

уместо *својинска трансформација* налазимо *процес својинске трансформације*, уместо *интеграција* — *процес интеграције* итд. Са своје стране, именица *појава* често имплицира спорадичност неког догађања, обично непожељног, па има еуфемистички призивок. Тако читамо да на *пржишћу* има *појава* *неојправданог повећања цена*, или да се *уочавају појаве* *увоза свега и свачега, на шћићу домаће индустрије*. За разлику од ње, именица *пракса* имплицира да је нешто постало обичај (опет по правилу непожељан): *пракса* *кршења колективног уговора* и сл.

Именица *послови* имплицира да постоји служба која се бави одређеном делатношћу, односно која је надлежна за нешто. Тако имамо *Градски секретаријат за инспекцијске послове* — уместо *Градски секретаријат за инспекцију* или, боље, *Градска инспекција*; имамо *директора за послове безбедности Центра „Сава“* (што, заправо, значи да се Центар „Сава“ бави безбедношћу!). Именица *пштање* имплицира да је о нечему неко нешто говорио на неком састанку, скупу и сл., тако да имамо *размену мишљења о пштањима међусобних односа* и *неадекватно решено пштање царина* — у оба случаја је та реч вишак. Именица *услови* говори нам да нешто утиче на нешто друго; тако постоје *услови влажностии, услови смањеног пржишћиа* итд. Нарочито су чести *временски услови*, као у примеру *Јесењи пољопривредни радови обављају се интензивно, јер су временски услови веома повољни* (наравно, реч је само о томе да је време лепо). Напоменимо да се категоризација неке појаве као узрока неке друге често подразумева из самог контекста: *Повољни услови влажностии су током чиставог периода омогућавали нормално клијање, ницање и даље развиће усева* — информација о узрочности даје се двапут.

Експлицитна категоризација може да отклони двосмисленост почетне именице. Тако, на пример, именица *сајам* може означавати и место на којем се одржава скуп посвећен продаји и куповини робе, и сам такав скуп: *На Београдском сајму* (прво значење) *одржан је сајам аутомобила* (друго значење). За ово друго значење уведен је израз *сајамска манифестација*, који је недвосмислен. Слично томе, *школа* може означавати и зграду и институцију. Да би се експлицирало да је реч о овом првом значењу, употребљава се израз *школски објекти*: *Избеглице морају да се иселе из школских објектиа да би ђаци могли да похађају наставу*. Треба приметити да се у овом другом случају двосмисленост отклања и у самом контексту: глагол *иселити* се довољан је да значење именице *школа* ограничи на зграду.

Напоменимо, на крају, да експлицитној категоризацији подлежу и придевски и прилошки појмови: тако *велики* постаје *великих размера, сорије* — *усиоренијим шемјом*, а *шћо* *више* — у *шћо већем обиму*.

Чему служи експлицитна категоризација именичких појмова? Овако експлицитно подведени под општије категорије, именички појмови приказују се као елементи чврсте и јасно дефинисане друштвене и државне организације. Имплицира се, дакле, да су, упркос својој великој сложености, друштво и држава прецизно организовани и да је

сваки њихов аспект „под контролом“. Другим речима, бирократија помоћу ових израза саму себе рекламира као способну, дораслу тешким задацима који се пред њу постављају. У неким случајевима, видели смо, циљ употребе ових израза је еуфемизам.

(3) Неодређеност

Језик поседује средства помоћу којих оно што није релевантно може да се остави неизреченим. Као и у досадашњим случајевима, та легитимна језичка средства у бирократском језику се злоупотребљавају.

Неодређени, најпре, могу да остану учесници у ситуацији. Средства постизања такве неодређености могу бити лексичка и граматичка. У ове прве спадају изрази *поједини, разни, и други, један од* итд., као и неодређене заменице (*неки, некакав* итд.). Треба, такође, приметити да се и значење општих заменица (*сви, све, сваки* итд.) граничи с неодређеношћу, јер тиме што се именују сви заједно (или све заједно) не именује се нико (ништа) појединачно. Неодређен може бити агенс: *Позивамо све научне, културно-школске и друге институције, као и разне организације младих да се организовано суорганизује свим девијантним појавама; или: демонстрације професионалног деловања појединих група младих.* Неодређен може бити пацијенс: *Насилништва ујозоравају да је неопходно учинити све да би се заштитили грађани.* У следећем примеру неодређени су и пацијенс и агенс: *Смањење јавне употребе је један од основних задатака свих.* Неодређен може бити и инструмент: *Овој друштвеној психологији треба се суорганизовати свеобухватном акцијом, од нивоа породице до нивоа целокупног друштва.* О неодређености бирократског језика вероватно најбоље сведоче лексеме *извесни и одређен* које су од значења потпуне одређености развиле значење потпуне неодређености (Клајн 1991: 169–70; Клајн 1996: 58).

Неодређеност агенса постиже се и граматичким средствима. О номинализацији у том контексту већ смо говорили; остаје нам да поменемо безличне изразе, пасив и употребу првог лица множине. Ови први су, на пример, *потребно је, неопходно је, треба,* имперсонално има / нема, *доћи до* и сл. Тако у примеру *Потребно је онемогућити и сваки облик организовања и испољавања ових по друштво опасних идеологија и покрета* остаје нејасно ко треба да онемогући опасне идеологије и покрете. Граматичка и лексичка неодређеност лако се комбинују: у примеру *Неопходно је учинити све да би се заштитили грађани* не каже се ни шта тачно треба да се учини ни ко то треба да учини. Слично је и у следећем примеру, у којем се комбинују безлични израз, номинализација и лексичка средства: *Констатирујући да је последњих дана дошло (само од себе?) до пораста курса немачке марке на црном девизном тржишту и да су се појавиле бројне спекулације (ко спекулише?) у појединим (којим?) јавним гласилима и кроз разна (која? где?) „стручна тумачења“ о томе да је дошао крај стабилности...*

Агенс остаје неименован и употребом пасива: *У саопштењу се додаје да је у расправи подржана* (ко је подржао?) *намера* (чија?) *да се решења траже* (ко да их тражи?) *и на страни јавних расхода и указано* (ко?) *да она морају бити селективна и дубље испражена* (ко?). Безлични израз и пасив лако се комбинују; тако у примеру *У аграру истичу да нема много доследности у прокламованој политици о трајнијој стабилизацији ове гране* остаје неизвесно ко је обећао а обећање није испунио.

Што се самог облика пасива тиче, понекад се партиципски пасив употребљава и тамо где би природнији био рефлексивни: *Економска и финансијска стабилност енергетских предузећа је потгоржана у прва три месеца ове године* уместо *потгоржала се*. Тежња ка партиципском пасиву иде дотле да се трпни придев гради чак и од непрелазних глагола, као у примеру *На састанку је разговарано*; глагол *разговарати* непрелазан је (*разговарати о нечему*) и исправан је једино уопштени агенс обележен речцом *се*: *На састанку се разговарало*. Следећи пример наводи на помисао да партиципски пасив можда наговештава да је агенс неко надлежан, овлашћен, неко „званично место“, док би рефлексивни пасив имплицирао да се радња врши некако „сама од себе“: *И поред проблема у производњи, очекује се да ће за јесењу сезону бити обезбеђене довољне количине минералних ђубрива*.

Неодређеност агенса може да се постигне и употребом глагола у облику првог лица множине. Ево једног примера са поменутим средствима у комбинацији: *У аграрној политици има* (безлично) *доста импровизација, често празних обећања итд. Нису успостављени* (партиципски пасив) *трајнији реални паритетни цена аграрних производа и индустрија, домаћа производња се не подстиче* (рефлексивни пасив) *потребним финансијским средствима, наводно у име слободе тржишта потпуно гушимо* (1. л. множине) *домаћу производњу*.

Поменимо још и то да се битни учесник у ситуацији може именовати, али неким реченичним чланом са маргиналнијим статусом; тако се узрочник ситуације може именовати одредбом за околности уместо субјектом, чиме се његова улога замагљује: *Може се десити да и при мањим мразевима биљке изгубе лишће* уместо *Може се десити да и мањи мраз оштети лишће*.

Бирократски језик, дакле, прећуткује или замагљује битне учеснике у ситуацији. Обично је то агенс, који би требао да сноси одговорност за (не)извршење именоване радње, али и пацијенс, који по правилу означава оно што агенс треба да уради. Непознат може да остане и инструмент, који означава средство за постизање циља. Бирократски језик овде, дакле, говори мање него што треба.

Под неодређеношћу бирократског језика, међутим, подразумевамо још једну појаву, нешто теже уочљиву. Реч је о употреби таквих лексичких и граматичких средстава којима говорник избегава изјашњавање о извршености радње и достизању циља, тако што између садашњег тренутка и извршења радње поставља посредничку радњу и обавезује се једино на њу (како на то указује Ратковић (1988), ово је

била једна од битних одлика политичког језика). Од лексичких средстава употребљавају се нарочито глаголи *дойринети* / *дойриносити* и *ућицајти*. Тако се у примеру *Побољшаћемо и саобраћајне везе са свим селима како бисмо дойринели смањењу иселавања с овог подручја* имплицира да неко други треба да обави главни посао, а да говорник треба само да да свој (скромни) прилог — иако је тај говорник нико други него Скупштина општине! Ово избегавање обећања по сваку цену доводи и до апсурдних резултата: *Ова мера требало би ... да коначно дойринесе стабилизацији на тржишту уља* — уместо једино логичног коначно да стабилизује. Од раширене употребе овог глагола створио се и клише *огроман / велики дойринос*: *Победа „Партизана“ представља огроман дойринос афирмацији нашег сиорћа у свету* — уместо *Победа „Партизана“ афирмише наш сиорћ у свету*. Глаголу *дойриносити* сличан је и глагол *ућицајти*: *Градски органи на основу садашњих олашћења на жалост не могу да ућицу на поштицање одговарајућег нивоа комуналног реда* — уместо не могу да обезбеде комунални ред.

Циљ се одлаже и употребом израза *сйворићи* услове за (*неићи*): *Он је сйворао да је за увоз енергената неоходно обезбедићи око милијарду и сйо милиона долара прецизирајући да је, управо зашто, пойребно сйворићи услове за рационално пойрошићу свих видова енергије* — уместо једино логичног рационално трошићи све видове енергије. У исту сврху употребљавају се и изрази *учинићи* све (да) и *уложити* најоре (да): *Влада Република Србије ће учинићи све да испољене поремећаје уклони и да се сйање на тржишту у најкраће време у пошћуности стабилизује* — уместо ... *ће поремећаје уклонићи и стабилизовати сйање на тржишту*. Ево како изгледа троструко ограђивање: *Влада народног јединства улаже најоре* (какве? колике?) *да обезбеди услове* (зашто само услове?) *да се заустави* (сама од себе?) *садашња велика миграција сйановништва са села* — уместо *чини што и што да заустави миграцију*. У сврху избегавања обећања употребљава се и глагол *покушати*, који се по аутоматизму употребљава и тамо где га контекст не дозвољава: *Зашто је и било крајње време да се формира једно овакво тело састављено од експерата разних сйрука који ће покушати превентивно да делују* — он, наиме, стоји у нескладу да хитношћу ситуације.

Постоји, затим, читав низ глагола којима се именује само почињање радње, не и њен успешан завршетак, тј. остварење резултата (који се имплицитно одлажу на неодређено време): *покренући иницијативу за* (*неићи*), *кренући са* (*нечим*), *предузећи* (*све*) *мере за* (*неићи*) и сл. Такав је пример *Неоходно је да се предузму мере за бољу организованост нашога пољопривредних предузећа на светском тржишту* — уместо *да се боље организује* или, са одређеним агенсом, *да тај и тај боље организује*. Ограђивање по сваку цену и овде може произвести апсурдну реченицу: *Оцењено је да су утврђени паритетни цена у пољопривреди нарушени код појединих производа, па је неоходно покретиће иницијативе за њихово хитно преиспитивање* уместо *па их је неоходно хитно преиспитати*. Ево једне успеле ком-

бинације: *Зашто би требало* (када?) *ишло* *је* *да се предузму мере* (ко?) *које би допринеле* (само допринеле?) *да осигуравајуће куће по-слују на принципима који важе у развијеним земљама* — уместо *Тај и тај треба да наведе осигуравајуће куће да послују на принципима који важе у развијеним земљама*.

Посредништво између садашњег тренутка и жељеног циља може се постићи и употребом именице са одговарајућим значењем. Тако, на пример, реченица *Заједнички је подржано одређење да се одлучно настави са пољопривредним убрзаног привредног раста, ценовне и валутне стабилности* треба да гласи ... *да се одлучно настави са убрзаним привредним растом, ценовном и валутном стабилношћу*, јер се у првој варијанти говорник обавезује само на то да ће водити поменућу политику, не и да ће она донети резултате (закрпа одлучно не повећава његову одговорност). У примеру *Синдикат Србије подржава активно-сти* *које је влада предузела на реформи пореског система* Синдикат тражи знатно мање него да је рекао *да подржава реформу пореског система*, јер би у том случају од владе тражио и достизање циља.

Одлагање резултата радње постиже се и помоћу граматичких средстава. То су, пре свега, потенцијал и компаратив. Ево их у комбинацији: *То би допринело унапређењу пољопривредног задругарства и уреднијем снабдевању широке пољопривредне* — где се говорник троструко ограђује (једанпут лексички — глаголом *допринети*, и двоструко граматички — потенцијалом и компаративом), уместо: *То ће унапредити пољопривредно задругарство и обезбедити уредно снабдевање робом широке пољопривредне*. У примеру *Указао је на потребу доследног спровођења у пракси владиних и мера Народне банке Југославије, како би се што ефикасније постигли планирани циљеви* имплицира се да је могуће и неефикасно постизање циљева, тј. њихово непостизање, па компаратив не значи увећану, него умањену особину: *што ефикасније* је мање од *ефикасног*, а *ефикасно постизање циљева* је мање од *једноставног али извесног постизања циљева*.

Избегавање изјашњавања о резултату радње постиже се, на још суптилнији начин, употребом несвршеног глагола, који само именује радњу (средство које је, како утврђује Ратковић (1988), у политичком језику обилато коришћено): *Проблем зајашњавања треба да се решава коришћењем средстава од родаје друштвеног и државног капитала* — уместо *да се реши* (садашњи проблем једном за свагда); *У расправи је подржана намера да се решења израже и на страни јавних расхода* — уместо *појраже* (у одређено време) или, још боље, *нају* (са успешним исходом).

И сами циљеви радњи одређују се индиректно: уместо *ћи* и *ћи* *циљеви*, каже се *циљеви везани за то и то*: како би се *што ефикасније постигли планирани циљеви економске пољопривредне* за ову годину, у првом реду они *везани за повећање производње и извоза* — циљеви су само повећање производње и извоза, а не нешто везано за њих. Циљеви се могу и односити на нешто: *Југословенска индустрија је способна да оствари планиране циљеве економске пољопривредне* за ову го-

дине, пре свега *оне који се односе на повећање производње и извоза* — где су истакнуте речи чист вишак. Или: *Констатовано је да се циљеви у погледу резултата привређивања и одржавања стабилности успешно остварују* уместо *да се резултати привређивања побољшавају а стабилности (чега?) учвршћује*. Слично посредно именовање имамо и у следећем примеру: *Та банка би се приоритетно ангажовала на пословима у вези са унапређењем југословенског извоза* — уместо *на унапређењу југословенског извоза*.

Одлагање постизања циља постиже се и избегавањем предлога *ради*, који експлицитно означава сврху, циљ. Њега може заменити предлошки израз у *правцу*, који означава само усмереност према нечему. Тако имамо *реформу јореског система у правцу смањења обавеза из зарада запослених* уместо *реформу јореског система ради смањења обавеза из зарада запослених*, у ком случају би се могло очекивати веће смањење поменутих обавеза. Предлог *ради* може се заменити и изразом неодређеног значења у вези с *тим*: *Оцењено је да је неопходно покрећење иницијативе за хитно преиспитување цена. У вези с тим Координациони тим ће доставити одговарајуће анализе и сугестије надлежним органима* — уместо *ради тога*.

Говорник избегава одговорност и употребом глагола *закључити* уместо *одлучити*, као и именице *одређење* уместо *одлука* или *намера* (што бележи и Клајн 1991: 197–199). У примеру *У расправи је одржано одређење Савезне владе да се крене са реформама у области јавне инфраструктуре* не само што се не каже јасно да је у питању одлука него се она тиче само почетка активности, не и њеног успешног окончања. У примеру *Тим стручњака Завода чврсто стоји на уверењу да се у систему здравствене заштите уведу мере ... упркос томе што је уверење чврсто*, тај тим стручњака не усуђује се и да *предложи* да се уведу мере.

Помоћу ових средстава, дакле, бирократа обећава мање него што би требало: да ће започети неку радњу, не и да ће је завршити; да ће обавити посредничку радњу између садашњег тренутка и оне којом се достиже циљ, не и ову другу. И само именовање циљева често му тешко пада. На тај начин он успешан завршетак радње одлаже на неодређено време, „пере руке“ од одговорности и избегава могућу казну због тога што није извршио оно што је обећао.

Механизам комплементаран избегавању одговорности јесте преувеличавање својих заслуга или труда. Оно се постиже пре свега употребом глагола *остварити* / *остваривати*, који имплицира да је оно што је урађено или добијено успех; он се, међутим, не употребљава само уз именице које значе достигнуће, већ и уз именице умеренијег значења: *Остварује се солидан принос шећерне репе*, па чак и уз именице које значе некакав губитак: *У преради хемијских производа остварен је пад производње за 11,4 одсто*; Клајн (1991: 171) бележи и израз *остварити губитке*! Он, дакле, може значити и „достићи“, али и само „добити“ или „имати“; шта стварно значи зна само пошљалац. Тако у примеру *Југословенска привреда остварила је вредности сопногровинске*

размене око седам милијарди долара не знамо, заправо, да ли је то много или мало. Офанзиву глагола *остварити* / *остваривати* бележи још Лукић (1982: 100), уз напомену да „толико помињање остваривања наводи на мисао да се у ствари врло мало жељеног остварује“. Сличну сврху има и глагол *залагати се*: *У њом циљу залажемо се да Влада Републике Србије донесе њосебан њрограм* — говорник се, уствари, ни за шта не залаже, само *предлаже*.

Сличну функцију блефирања има и израз *чинити* / *улагати на- њоре*, за који Вуковић (1997: 59) примећује да може значити и *раду- кати* и *ринити*; шта тачно значи, зна, наравно, само пошљалац. У примеру *Председник је ујознао руководиоци Синдиката са нањорима које Влада Србије чини на оживљавању њроизводње* — да уместо *на- њора* стоји ... *са оним шњо Влада Србије чини* ... могло би се разгова- рати о томе да ли су то *нањори* или предузете активности не заслужу- ју тај назив.

У овом случају, дакле, бирократским језиком се казује више од онога што је истина: креира се нека друга стварност, у којој је говор- ник вреднији, агилнији, успешнији него што заправо јесте.

(4) Експлицитност

Експлицитност смо већ помињали у контексту експлицитне кате- горизације именичких појмова. На први поглед, ова особина је су- протна неодређености, јер је сврха експлицитности управо већа јасно- ћа и недвосмисленост. У бирократском језику, међутим, експлицит- ност најчешће значи редундантност.

Експлицитност је нарочито уочљива онда кад се именује и оно што се подразумева из значења већ употребљене речи. Тако, на при- мер, *мере* се по дефиницији *њредузимају*, али се у бирократском јези- ку то свеједно експлицира, као у примеру *да настави са њредузима- њем њојачаних мера и активношћи* — уместо *са њојачаним мерама*. Такође, *мере* по дефиницији имају практичне циљеве, али се то изри- чито и каже у изразу *оњеративне мере за усњоставаљање макроеко- номске равнњеже* (уз примедбу да већина људи не зна на шта се тачно односи придев *макроекономски*). *Дугови* подразумевају да је не- ко нешто узео а није платио, па опет се то трипут говори у примеру *због неизмиренних дуговања великих њошрошача за њреузету, а нењла- ћену енергију*. *Циљеви* су нешто чему се свесно тежи, дакле планира- ни су, али се и то мора изрећи: *како би се шњо ефикасније њоситишли њланирани циљеви економске њолињике за ову годину*. На сличан на- чин, *циљеви* могу бити и *заирњтани*. Један симпозијум који би требао да се зове *Ка бољој основној школи* зове се *Чиниоци и индикатори ефикасношћи и методе унањређења основног васњињања и образова- ња*, јер се експлицитно именује и оно што се подразумева: да се у основној школи деца васпитавају и образују (тако да је *основно васњи- тање и образовање*, у ствари, *основна школа*); да се, ако је реч о уна- пређењу неке институције, подразумева да се говори и о њеним мана- ма (што чини излишним први део назива: *чиниоци и индикатори ефи-*

касносћи); да унапређење (или, још боље, побољшање) подразумева одређене методе. Понекад се једна радња разбија на две које се подразумевају: *иа ће активност Координационог тима убудуће бити ир-венствено концентрисана на утврђивање и реализацију развојних ци-љева у овој области* — краће, *на развој ове области*. Експлицитност може бити употребљена као средство да говорник избегне да се изја-сни о извршењу радње (што смо већ помињали у вези са неодређено-шћу бирократског језика). Тако је у следећем примеру: *У расправи је подржано одређење Савезне владе да се крене са реформама у области јавне ишкрошје и наглашена нужност реализације шог кон-цейшја*, једна радња — *реформисање јавне ишкрошје* — разбијена на своје две фазе — почетак и њену реализацију — које би се у нормал-ним околностима морале подразумевати. Међутим, говорник је тако формулисао реченицу да је извесна само прва фаза — а и она само на изглед, јер је агенс остао непознат!

Понекад се експлицира и оно што се подразумева из говорне си-туације. Тако, на пример, наслов једног административног формулара је *Захтев за остваривање права на помоћ за ошрему новорођенчета*. Истакнуте речи значе, једноставно, добијање — уз додатну информа-цију да тражилац на то можда има право, што се ионако мора поткре-пити одговарајућим документима.

У бирократском језику, дакле, експлицира се и оно што се под-разумева, тако да већа експлицитност не повлачи за собом и већу ја-сноћу поруке. Таква порука је чак и мање јасна јер је дужа. Бирократ-ски језик у овом случају говори *више* него што је потребно. Зашто?

Прималац очекује да је све што је речено релевантно, тако да на први поглед дужи говор значи и информативнији говор. А за други поглед најчешће се нема времена! Тиме се пошљалац у очима неугог света прави паметан и образован. Али експлицитност има још једну сврху: говорник као да жели да каже да се ништа не препушта случа-ју, да се ствари морају доследно разјаснити чак и онда када постоји ма и најмањи наговештај да би их неко могао недовољно или погрешно разумети. Он се, дакле, рекламира не само као паметан него и као прилежан и одговоран.

(5) Еуфемизам

Видели смо да већ и експлицитна категоризација може имати еуфемистички ефекат, а еуфемизму је блиска и сама неодређеност. Сада ћемо размотрити неке изразе којима је једини циљ околишно именовање непријатних и непожељних појава.

Тако је, на пример, једна од непријатних а честих појава поку-пљење, које се у сврхе ублажавања назива *корекција цена, нивелација цена* или *ошклањање диспаритијетиа цена*. Први израз имплицира мање измене, као да је у питању *корекција обрва* — иако може бити реч и о стопостотном повећању; друга два израза конотирају стручност, одно-сно научност — као да се покупљење оправдава некаквим економ-

ским законитостима. Дејалвација динара је, слично томе, *корекција курса динара* или *нивелација курса динара*. Интересантно је да би сваки од наведених еуфемистичких израза могао да значи и супротно — снижавање цена, односно ревалвацију динара, али стварно никад не значи. Наиме, ако се мисли на снижавање цена, онда се тако и каже. *Повећањим цене* још се каже *довести их на (неки) ниво*: У наредном периоду би требало извршити ревизију цена енергената и *довести их на ниво* којим би се обезбедила бар *проста* репродукција електроенергетског система; снижавање неоправдано повећаних цена зове се *враћање цена на првобитни ниво*.

Интересантно је, такође, да *нивелација* значи две супротне ствари: снижавање — кад је реч о курсу динара, и повећање — кад је реч о ценама. Слично је и са речју *стабилизација*: она значи заустављање раста — кад је реч о ценама, и заустављање пада — кад је реч о курсу динара. Ово стоји у опречи са тежињом ка избегавању двозначности коју смо раније забележили, па можемо закључити да је тежња ка еуфемизму јача од тежње ка прецизности.

Порез и *дажбине* су, на бирократски начин, *накнаде*. Због насилне замене правог израза еуфемистичким, појављује се граматички немогућ склоп *накнада на цигарете*, у којем именица *накнада* преузима рекцију именице *порез*. У примеру *Влада је наложила Републичкој ујрави јавних прихода да предузме све мере за обезбеђење ајсолућног првенства у најлашћим обавезама према држави*, истакнути израз је еуфемизам за да *најтера* предузећа да *плаћају порез*. *Недовољно новца* је *неадекватно финансирање*, *увести струју* је *преузети струју* из других електроенергетских система, а масовно *отпуштање радника* — велики *притисак на евиденцију незајослених*. *Оскудица* је *тежак материјално-финансијски* (синоними!) *положај*. *Редак* је *минимално усташен*: *Имамо систем репресивне најлашће преза, с минимумом усташености контроле*. У реченици *Требало би поново преиспитати одредбе нове царинске тарифе и прилагодити их реалној ситуацији*, ова последња синтагма значи „немаштини домаћих предузећа“. За осетљиво ухо које није навикло да слуша како производња струје, или било која друга производња, уништава околину, срочен је следећи исказ: *Можемо констатиовати да се ЕПС [Електропривреда Србије] као систем сада први пут квалитативно претворило у ујравцу еколошке стандардизације, односно поштивања такозваног еко-киловата, што значи да функционише систем активног ујрављања кључним аспектима еколошке шетње коју чини ова производња*. Он, заправо, значи да је ЕПС сада први пут у стању да *појрави највећи део еколошке шетње коју ствара производња струје*.

У следећој реченици еуфемистички ефекат се постиже употребом речи страног порекла и глаголом који од праве опасности прави могућу: *Опасност од већих хемијских акцидентата постоје све присутнија и претњи да угрози животној средину* значи да су хемијски удеи све чешћи и угрожавају животној средину. Средство за ублажавање је и потенцијал, који се у следећем примеру комбинује с изразом

општег значења који је и сам еуфемизам: *Уколико се настави тенденција пада увоза, то би могло да се недовољно одрази на индустријску производњу и извозну динамику* — уместо ... *то ће смањити производњу и извоз*. Неодређеност и еуфемизам се лепо комбинују и у следећем примеру: *Кад је реч о девизном тржишту, већ се може говорити о одређеном* (каквом? коликом?) *криминалном понашању* (уместо: криминалу) *појединих* (којих?) *група које располажу девизама у готовини*.

Једна група еуфемизама односи се на полицију и одржавање реда. Тако су *полицајци* — *кадрови полицијске структуре или припадници органа унутрашњих послова*. *Сила су репресивне мере, а кажњавајући* — *деловајући*.

Еуфемизам је језичко средство које делује као шећерни омотач горке пилуле: слушалац је прогута и не осетивши какав укус она, заправо, има. Појаве које би, именоване правим речима, навеле слушаоца да бурно реагује, ублажене пролазе много мање запажено.

(6) Вишак речи

Вишак речи смо досад помињали као последицу експлицитности. Могло се, такође, приметити да су изрази са еуфемистичким призивом често — а свакако не случајно! — дужи од израза које замењују. Вишак речи се у бирократском језику ствара и заменом једне речи вишечланим синонимом: *зејтин* је *јестиво уље* (ваљда за разлику од *лож-уља*), *илаша* је *лични доходак*. Клајн (1991: 176) бележи да су некадашњи називи *кришеница*, *венчаница* и *умрлица* замењени синтагмама *извод из матичне књиге рођених* (*венчаних*, *умрлих*). *Струја* је *електрична енергија*, а *илајући* (*некоме*) — *измирати своје обавезе* (*према некоме*), тако да се *илајући струју* бирократски каже *измирати своје обавезе за електричну енергију*. *Ускоро је у догледном року, исајати из буџета су извршавање расхода буџета*, итд.

Синоним је, дакле, срочен тако да изазива страхопоштовање својом дужином, али често и тиме што садржи и неку реч страног порекла која није широко усвојена (по правилу опет дугачку): *сјречавајући* постаје *превентивно деловајући* или *имати превентивно дејство*, *ограничавајући* — *бити лимитирајући фактор*, *не дозвољавајући* (*некоме нешто*) — *бити рестриктиван* (*према некоме у погледу нечега*), (*не*) *ислађивајући* *илаше* на време — (*не*) *пошћивајући динамику* *ислаше* *илаша*, *илан* (*јавне пошћивање*) је *програма реализације* *пошћивање* (*јавне пошћивање*), *извоз је реализација* *извозних послова* и сл. (Приметимо да прва четири синонима имају и еуфемистички призив.) Да *водовод* *производи воде колико год може* званично се каже *Водовод до максимума користи све производне и дистрибутивне капацитете*, и сл.

Вишак речи се ствара и понављањем исте информације — у оквиру исте реченице или унутар текста. Тако реченица *да је нередовним ислашама динамика ислаше личних доходака пошћуно пореме-*

ћена значи да су због нередовних плата плате нередовне. У реченици *Прерађивачки део индустрије њогођен је негати́вним њоследицама неадекватне либерализације размене са иностранством* други део може се изрећи на знатно краћи начин: *њогођен је либерализацијом увоза*. Наиме, *неадекватна* у овом случају значи „штетна (по нашу индустрију)“; а да је штетна, речено је већ синтагмом *негати́вне њоследице*; ове се, пак, имплицирају глаголом *њогођен је*. Једна иста ствар се, дакле, именује трипут (уз додатни непотребно уопштени израз: *размена са иностранством* уместо *увоз*). У следећем примеру делови текста спојени конектором *њоред њога* практично су синоними: ... *да се организовано суйројстџаве свим девијантним њојавама које у својој основи носе насилничко њонашање и идеологије суйројтне кулџури и њтрадицији нашег народа. Њоред њога, њојребно је онемогуђијии и сваки облик организовања и исџољавања ових њо друштво ојасних идеологија и њокређа* (приметимо да и у оквиру првог дела текста *девијантне њојаве* представља само виши појам у односу на *насилничко њонашање*, па је и то понављање информације).

Још један механизам за стварање вишка речи јесу тзв. *и*-групе (како их назива Ратковић (1988), уз оцену да су оне једна од основних особина политичког говора; *везник и* је, наиме, сачињавао око 10% свих речи у политичком тексту!). Реч је о групама од две или, ређе, три речи везане везником *и*, којима се реченица могла повећати до било које произвољне дужине; један од типичних примера био би: *шџо брџи развој њроизводних снага и савладавање економске и друшџивене заосџталосџии и бирократиџског моноџола и љривилегија* (Ратковић 1988:65). Ивас (1987) их назива „двочлани говорни облици“, и истиче да, захваљујући томе што представљају ритамске целине, остављају утисак потпуности и заокружености, који слушацац са плана облика преноси и на план смисла. А пошто повећавају количину текста, имплицирају и већу важност садржаја.

Обично се састоје од синонима: *џа је њојребно њоошџириџии криџериџуме који се односе на безбедносџи и сигурносџи џлинских аџараџа; обезбеђење средсџтва за реконсџрукцију и њојравку џуџева; У сџречавању и љресецању узрока ових њојава њосебна улога љриџада њородици, итд.* По принципу синонимије створени су и клишеи *мере и акџивносџии, њослови и задаџи, како и на који начин* и сл. Други принцип стварања *и*-група јесте садржавање једног појма у другом: *људски и сџваралачки њоџенџијали земље* (први појам је садржан у другом); *економска и финансијска сџтабилносџи енергетџских љредузеђа* (други појам садржи се у првом). Једна фабрика се зове *Фабрика омоџног џаџира и амбалаџе*, као да омотни папир не спада у амбалажу. У оквиру исте реченице могу се наћи *и*-групе настале по оба принципа: *шџо су у љрошлосџии веома Chesџо били наџадани за недо-вољну и неадекватну њодриџку* (синоними) *џовеђању љроизводње и љривредне акџивносџии земље* (први појам се садржи у другом). *И*-групе су ретко трочлане: *Само еџфикасном реализацијом јединсџтве-не њолиџике и оџџклањањем дисџариџеџа цена могу се обезбедџии развој, модернизација и веђа љроизводња*. Овај трочлани израз је ту

да, привлачећи пажњу на себе, замагли поруку реченице — да треба повећати цену струје (што је додатно прикривено еуфемизмом *отклањање диспарититета цена*).

Данас су *и*-групе знатно малобројније и бенигније него оне у наведеној реченици из политичког текста. Оне служе првенствено као „украси“: њима се бирократски језик одваја од уобичајеног начина изражавања, овог пута у правцу квазиестетичности. Међутим, *и*-групе и отежавају комуникацију. Најпре, њихов ритам има успављујући, готово хипнотички ефекат, који слаби примаочеву пажњу. Оне, затим, наводе примаоца на погрешан пут, стално га изневеравајући: полазећи од претпоставке да је све што је речено релевантно, он се труди да открије смисао употребе додатне речи. Напор му се, међутим, обично не исплати, јер она не носи никакву нову информацију. У случају кад се један појам из *и*-групе садржи у другом, читалац се пита зашто је из ширег појма изведен баш тај ужи а не неки други. Та његова дилема обично остаје без одговора. Најзад, *и*-групе представљају и начин манипулације читаоцем: пошто на плану ритма остављају утисак потпуности, оне симулирају потпуност и на смисаоном плану, која уопште не мора да постоји.

Бирократски језик, дакле, намерно оставља читаоца пред муко-трпним послом да разгрће непотребне делове текста не би ли скупио које зрице смисла. Зашто? Дужа порука у нормалним условима значи и информативнију поруку, тако да се пошибалац на тај начин претвара да је рекао више него што јесте. Другим речима, вишак речи служи за симулирање информације. Он, међутим, може служити и прикривању информације; или, како каже Бугарски (1995: 37): „Може бити да је он [политички, тј. бирократски језик] често толико клишети-зиран и репетитиван, синтаксички и фразеолошки оптерећен а раван и немаштовит управо због тога што најбоље делује када пажња његових 'конзументата' ослаби, па разне нејасноће и двосмислености могу да прођу незапажене“. У оба случаја читалац не може да открије превару без већег напора.

(7) *Квазинаучност, ујошреба речи сцраног јорекла и јомодних речи*

У бирократском језику налазимо неке елементе научног језика. Један од њих јесте повлачење првог лица једнине, са конотацијом објективности и непристрасности. То се чини пре свега употребом пасива; напоменимо овде да је та његова конотација „научности“ разлог што се он у сврхе маскирања говорника у бирократском језику радије употребљава него прво лице множине, које конотира фамилијарност. Да би звучао објективно, говорник ће, такође, уместо *Нисам знао да ...* радије рећи *Нисам имао никакву информацију о (нечему)*. А у следећем примеру, из научног језика преузет је обрт који симулира одмереност: *Кад је реч о девизном јтржишћу, већ се може говорити о одређеном криминалном јонашању јојединих груп*.

Клајн (1991: 82) примећује да се „у духу ‘ученог’ изражавања, реченица непотребно отежава стварањем сложених израза с апстрактним именицама као што су *однос*, *функција* и сл. Последњих година, на пример, *везник него* само што није ишчезао, потиснут гломазним спојевима у односу на и у *јоређењу са*“, нпр. *Температура је за три степенa нижа у односу на јучерашњи дан* уместо *три степенa нижа него јуче* и сл. Још један омиљен псеудоучени израз је у *функцији*: *Царине су у функцији заштитне домаћих произвођача* уместо *Царине штитне домаће произвођаче* и сл.

Квазинаучни (или квазифилозофски) призвук има и именица *чињеница*, која је толико општег значења да не носи никакву информацију, јер је све чињеница: *Највећи резултати су заправо баш они у оживљавању производње и у чињеници да се у банке враћају дейонени* уместо *Највећи резултати су оживљавање производње и враћање дейонената у банке*.

Квазинаучност се постиже и употребом логичких конектора који, међутим, често само симулирају логички однос. Један од њих је *самим тим*: *иа ће електронско пословање омогућити најажурнију претрагу података, а самим тим и врхунски ниво судства*; врхунско судство, међутим, подразумева и друге ствари осим ажурне претраге података. Сличан је и следећи пример: *што је проузроковало нерационалну потрошњу струје, а самим тим и погоршање економско-финансијског стања енергетских предузећа*, у којем логичка веза такође није очигледна: енергетска предузећа су продавала више струје, па није јасно зашто су дошла у тешко финансијско стање.

Употребом ових средстава говорник жели да изазове страхопоштовање обичног света, који је научио да верује да је наука неприкосновена и да доводи до „објективних“ истина. Заодевајући свој исказ плаштом научности, он га унапред штити од сваког испитивања и критике.

Квазиученост се постиже и употребом речи страног порекла које нису довољно познате или звуче претенциозно. У бирократском тексту оне читаоцу најјаче боду очи, па је то, вероватно, разлог што добродошлице страних речи проглашавају највећом опасношћу по наш јавни језик. Иако бирократизација језика, празнословље, неразумљивост нису инхерентно повезани са страним речима (како упозоравају Тимотијевић (1982: 90) и Бугарски (1986: 78–79)), бирократски језик заиста воли да се њима подичи. Неколико примера са страним речима већ смо навели у претходној тачки, а овде додајмо да се, на пример, *смањење новчане масе* зове *контракција новчане масе*, а *смањење расхода* — *редукција*. *Избегавање плаћања пореза* постаје *пореска евазија* (у свим овим случајевима употреба стране речи има и еуфемистички ефекат). Ако докторка каже *Ми максимално форсирамо здравствено-васпитни рад*, то значи да се у највећој могућој мери *труди да болесника образује*, али звучи стручније. Квазинаучност се постиже и употребом стручних термина, чије је значење већини лаика непознато: *Индекс раста физичког обима производње у бродоградњи је био 113,1 одсто*.

Стране речи (нарочито оне из енглеског као престижног) имају још једну конотацију: модерност, пословност, тежњу ка променама према западноевропском узору. Тако се у контексту *власничке трансформације* (што је еуфемизам за *приватизацију*) говори о *екстерним деоничарима* у случају *непошћуног одзива инсајдера*. Такође се истиче да би *организовано, на нивоу савезне владе, требало ираиити реализацију аранжмана о испоруци нафте из Кине и гаса из Русије* (треба приметити да *аранжман* има исту рекцију као *договор, уговор*). Истиче се и да је *домаћа бродоградња искључиво извозно оријентисана* — тј. производи само за извоз.

Употребом страних речи, дакле, бирократа хоће да покаже да је образован и да држи корак са светом. То му је, такође, начин да свој говор одвоји од уобичајеног начина изражавања, овог пута у правцу интелектуализације или пословности.

Поред страних речи, „украси“ бирократског језика су и помодне речи (понекад, али не нужно, и саме страног порекла), које имају свој „рок трајања“: кад се „излижу“, замењују се другима. Тако је последњих година пожељно што чешће употребљавати реч *примерен* (тако да *Све је примерено роковима који су одређени* значи да нема застоја), а узрочност се по правилу изражава речју *условиити / условљен*, уз обавезну номинализацију (нпр. *Укућан раст цена на мало и широкова животића у априлу условљен је сезонским растом цена пољопривредних производа* уместо *Цене на мало и широкови животића порасли су због раста цена пољопривредних производа*). О речима *период, остварити, присуитан, позитиван* већ смо говорили у другим контекстима. Модерне су и речи *приориитет(ан), формирати, реализовати, интензивно, ниво* (тако су *на нивоу Републике Србије приноси већи од 7 милиона тона, а код сваког иаџијента најважније је процениити који ниво знања може да прихвати*), *реалан* (па *фабрика има два или три иућа више запослених него што је реално пошребно*, а *треба створити реалне мотиве за извоз*) и др. „Стара“ реч може уз себе добити нови квалификатив; поменули смо већ *оперативне мере*, у које су се претвориле већ „истрошене“ *мере* и тако добиле нови полет.

„Украс“ бирократског језика је и конструкција *имати (нештио)* за циљ: *Ове појаве за циљ имају негацију и разбијање породице* уместо *Циљ ових појава је негација и разбијање породице*. Поменимо још и употребу трпних или радних придева тамо где би нормалније звучали обични придеви: уместо *већи* каже се *повећан*, уместо *јак* — *појачан*, уместо *исти* — *непромењен*, уместо *чест* — *учестио* и сл.

Поменути „украсима“ бирократски језик проглашава самог себе за нарочитог и одваја се од говора обичног света, у правцу квазиинтелектуалности. А сталном променом речи (које често означавају важне појмове, квалитете или односе у друштвеном животу) он жели да се покаже еластичним, напредним, прилагодљивим новим приликама. У озбиљнијем случају, употреба новог израза може бити симулација стварне промене (појава коју бележи и Бугарски (1995: 37)).

Можемо закључити да бирократски језик није хаотичан: он има не само своју лексику и фразеологију него и своју граматику и семантику; он се, дакле, може учити. И када говори више, и мање, и другачије од обичног језика, он то чини систематски и по дубокој логици. Ниједна његова особина није случајна, јер је скројен по мери манипулације.

У својој бирократској манифестацији, језик служи као униформа: да означи друштвени статус и моћ попиљеоца и његову припадност друштву посвећених. Служи и као параван и искривљено огледало: један део стварности скрива, а други преиначава. Служи, даље, и као закљон: да попиљеоца сакрије од могуће критике. Он, затим, делује и као анестетик: када ублажава шок од непријатне истине. Служи, најзад, и као перје за кићење: попиљеоца представља као образованог и компетентног, прилежног и одговорног.

Размере бирократизације језика

Како смо напоменули на почетку овог рада, бирократски језик је производ пре свега економске, и — у мањој мери — политичке бирократије. Али ствараоци бирократског језика могу бити и припадници других врста бирократије — нарочито научне и стручне. Наиме, научни језик, односно језици појединих струка, бирократизовани су у мери у којој теже ексклузивности, саморекламарању, истицању образованости (или чак прикривању необразованости) својих твораца. (У том смислу, и не без ироније, могли бисмо рећи да се бирократски и научни језик узајамно „обогаћују“.) Тако Шкиљан (1989: 77), у контексту онога што он назива „фетишизација језика“, даје пример (из сопственог научног рада!) реченице од 78 речи. Од струка чији је језик у великој мери бирократизован поменимо агрометеорологију (чије смо примере већ имали прилике да наведемо) и медицину. Тако се, на пример, једноставна истина да човек осећа јак бол и да не може да покреће ногу на бирократски начин формулише *У свим овим случајевима доминира бол и немогућност покретања и померања ноге — када номинализација служи за постизање квазиобјективности. Ко једе калоричну храну, удебљаће се; квазинаучно, то се каже Уношење хране велике калоријске вредности је основа гојазности. А ако човек воли друге људе и није у сукобу с њима, онда доживљава друге у позицијивној перцепцији и интјерперсоналне релације као неконфликтне. И све то у рубрици „Домаћи лекар“ у једном дневном листу!*

Сиђимо сада ниже низ лествицу друштвене моћи. Упоредо с тим силаском мењају се и циљеви бирократизације језика: она више нема манипулативне сврхе, него представља језички манир. Наиме, на бирократски начин проговара и обичан човек-небирократа — онда када жели да свој исказ учини достојним изношења већем аудиторијуму. Што је прилика званичнија и његов говор упућен већем броју слушаца, говорник тежи да га у већој мери формулише по бирократском узору. Тако велемајстор који на телевизији коментарише првенство Југославије у шаху, констатује да је у *партији Марковић-Андрић дошло до ефектне победе Марковића*. Тренер фудбалске екипе, комен-

таришући једну утакмицу, каже: *Види се, мало и нервозе је присујно*. На питање новинара да ли је веровао у успех наше кошаркашке презентације, један од њених чланова одговара да је *био скејтишк у погледу усјеха*. По која бирократска фраза омакне се чак и књижевнику, кад говори јавно, и о ономе о чему се обично говори бирократским језиком: *улићшање стираног фактора у решавање проблема на Косову*. Чак и свештеник, препричавајући у недељној проповеди из Светог писма причу о једном болеснику, каже да су у његовом *понашању биле присујне негативне крајносји*! На бирократски начин човек ће проговорити и онда кад је слушаца једна једина особа, али кад говори као званично, а не приватно лице. Тако, на питање једног родитеља управнику базена да ли има групе за пливање за малу децу, овај одговара да *предшколска група није засјујљена*.

Напоменимо, најзад, да бирократизацију јавног језика поспешује и слаба језичка култура: Савић (1982: 185) износи податак да 77 одсто Југословена није прочитало ниједну књигу (ситуација се, сигурно, није променила набоље ни после дезинтеграције те Југославије)⁴. Другим речима, већини Југословена је језик јавних гласила деценијама био, и још увек јесте, готово једини узорак — па и узор — књижевног језика; а он је, видели смо, у знатној мери бирократизован. Тако се те две појаве преплићу: онај ко је склон бирократизацији језика често је склон и језичким грешкама различитих врста. Због тога је у пракси тешко разлучити где престаје бирократизација језика а где почињу језичко незнање и необразовање.

ЛИТЕРАТУРА

Bolinger, Dwight (1980). *Language — The Loaded Weapon*. London and New York: Longman.

Бугарски, Ранко (1986). *Језик у друшћу*. Београд: Просвета.

Бугарски, Ранко (1995²). *Језик од мира до раша*. Београд: Словограф.

⁴ Луковић (1996: 152) истиче да је бирократизацији језика погодновало масовно пресељење необразованог становништва из села у град. Ево како књижевник Милован Данојлић описује како оно усваја бирократски језик: „Бирократски жаргон долази одозго, из градске цивилизације, шири се преко општила, чији је углед у тој [сеоској] средини непољуљан, разноси се преко јавних скупова, митинга и конференција, па како да му необразован а отворен дух одоли? У име чега? Ако у том језику нису истина, наука, мера углађеног изражавања, где су? Језик успешније средине, коликогод извештачен и неразумљив био, или баш зато, надвладао је немоћну, збуњену природност. [...] Неприродност се простодушном човеку чини као одлика једне културе која несумњиво стоји изнад његове, аграрно-чобанске, прегажене током историје. А бирократска реторика издаје се за језик науке саме [...]. Што је најважније, озваничена је, посвећена. Ко хоће да буде раноправан неимар савремене повести, ваља да ту реторику усвоји. Она ће му помоћи да се приближи најпозванијима и најодговорнијима, онима који држе коцке у рукама, који мисле за друге“ (1979: 16). Наведимо у овом контексту натпис на једној пекари: *Вршимо услугу печена јагњића и прасића на дрва*, у којем не само да фамилијарни тон јагњића и прасића (уз то још и на дрва!) стоји у оштром нескладу с уштогљеним и неприродним *вршимо услугу* *печења*, него је и сам овај бирократски израз неуко формулисан: „правилно“ бирократски би било *вршимо услуге* (са именицом у множини).

- Витошевић, Драгиша (1982): Испозабораваљасмо се! *Актуелна питања наше језичке културе* [зборник], 19–24. Београд: Просветни преглед.
- Вуковић, Бранко (1997). *Наше језичке бољке*. Подгорица: Покрет дд.
- Данојлић, Милован (1979⁴). *Мука с речима*. Београд: Независна издања.
- Данојлић, Милован (1982). Писац и језик. *Актуелна питања наше језичке културе* [зборник], 253–259. Београд: Просветни преглед.
- Ивас, Иван (1984). Политички жаргон. *Културни радник*, XXXVII (4), 151–172.
- Ивас, Иван (1987). Двочлани говорни облици у јавном говорењу. *Говор*, IV (1), 53–70.
- Клајн, Иван (1991). Избор речи и обрта; Значење речи. *Језички приручник* [зборник], 145–184, 185–199. Београд: Радио-телевизија Београд.
- Клајн, Иван (1996). Лексика. *Српски језик на крају века* [зборник], М. Радовановић (редактор), 37–86. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник.
- Лукић, (1982). Језик у праву. *Актуелна питања наше језичке културе* [зборник], 99–103. Београд: Просветни преглед.
- Луковић, Милош (1996). Специјални стилови. *Српски језик на крају века*, М. Радовановић (редактор), 143–157. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник.
- Lutz, William (1989). *Doublespeak*. New York: Harper Perennial.
- Радовановић, Милорад (1977). Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика). *Јужнословенски филолог*, XXXIII, 53–78.
- Ратковић, Марина (1988). *Лингвистичка анализа јолиничког језика (у документима 13. конгреса СКЈ)*. Необјављен магистарски рад, Филолошки факултет, Београд.
- Савић, Ангелина (1982). Језик наш свагдашњи. *Актуелна питања наше језичке културе* [зборник], 185–191. Београд: Просветни преглед.
- Симић, Радоје (1996). *Политички дискурс (инфлација речи у самоуправном друштву СФРЈ и језичка профилакса)*. Београд: МХ „Актуел“.
- Taylor, Robert (1989). *Linguistic Categorization*. Oxford: Clarendon.
- Тимотијевић, Коста (1982). Однос према туђицама. *Актуелна питања наше језичке културе* [зборник], 89–93. Београд: Просветни преглед.
- Трнавчевић, Захарије (1982). Мимикрија у јавном говору изабраних. *Актуелна питања наше језичке културе* [зборник], 125–127. Београд: Просветни преглед.
- Шкиљан, Дубравко (1987). Механизми конституирања политичког исказа. *Језик јолишке* [зборник], С. Врховец-Вучемиловић (уредник), 155–171. Загреб: Центар за идејно-теоријски рад ГКСКХ Загреб.
- Шкиљан, Дубравко (1989): *Лингвистика свакодневице*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.

S u m m a r y

Duška Klikovac

ON THE BUREAUCRATIZATION OF SERBIAN

This article covers the bureaucratization of the Serbian language over the last several decades. Emphasis is placed on seven features of bureaucratic language that make it less transparent and comprehensible to the receiver: (1) nominalization, (2) generality, (3) indefiniteness, (4) explicitness, (5) euphemisms, (6) wordiness, (7) quasi-scientific character and the use of words of foreign origin and of fashionable words. The author concludes that the general purposes of using such language include (a) the need to avoid responsibility for promises made, (b) the need to distort reality, to make it seem better than it really is, and (c) to show the speaker/writer as being responsible, diligent, and well educated, whether this is true or not.